

top of a trailer – thus fitting the dimensions of a parking lot. Apparently devoid of meaning, the pavilion was throughout the summer gradually appropriated by many encounters, events, discussions, movie screenings, dances, BBQs, anonymous beer drinking, skating gatherings, etcetera.⁵

Activation of the pavilion happened in two different ways: one month of daily presence and maintenance by a host and one month of free appropriation by whoever was interested. This change in use was not imagined in advance but was a result of doubt, self-critique and simply fatigue. In the first period, Ciel Grommen inhabited the house on a daily basis. At break of dawn passers-by and visitors of the supermarket were actively called upon to visit the pavilion. Seasonal migrants and long-term residents of Borgloon shared drinks and snacks, watched movies, spent time together. During the second period, it became the favourite spot of local youngsters, smoking cigarettes in the afternoon, and the meeting place of Romanian workers escaping their employer's eye to drink beer at night.

The Urban Household of Metabolism/
Het stedelijk huishouden van het metabolisme
case 104

is die van een typisch rijtjeshuis voor arbeiders, maar dan gebouwd op een aanhangwagen, zodat die op een parkeerplaats past. Gedurende de zomer namen de werkers bezit van het paviljoen, dat om te beginnen dus geen eigen identiteit bezat, door middel van ontmoetingen, evenementen, discussies, film- en dansavondjes, BBQs, anonieme biergelagen, skate-bijeenkomsten, enzovoort.⁵

De activering van het paviljoen had een tweeledige opzet: een maand waarbij er permanent iemand aanwezig was die ook de zaak onderhield, én een maand waarbij het huis vrij toegankelijk was en iedereen het kon gebruiken. Die eerste periode bewoonde Ciel Grommen zelf het huis. Deze verschillende regimes waren niet van tevoren bedacht, maar het gevolg van twijfel, zelfkritiek en gewoonweg vermoeidheid. Bij het aanbreken van de dag werden voorbijgangers en bezoekers van de supermarkt actief opgeroepen om het paviljoen te bezoeken. Seizoensmigranten en de inwoners van Borgloon deelden drankjes en snacks, keken naar films en brachten samen tijd door. In de tweede periode werd het de favoriete plek van lokale jongeren die er 's middags zaten te roken, en de ontmoetingsplaats van Roemeense werknemers die 's nachts

Metabolism and Free Space

The cultivation of fruit is part of a metabolism characterised by production peaks and manual labour. The 2004 and 2007 expansions of the EU free labour market induced significant seasonal flows of labourers from East to West Europe.

In the hamlets of Haspengouw, this leads to a complex temporal cohabitation of labourers/employees and farmer/employers dominated by economic efficiency and power relations. In this context, the social role of these 'seasonal neighbours' gets easily downplayed. The architectural design of an uncanny and ambivalent 'house' aimed to strengthen new and existing social relations, by stepping out of the time-space of residence and work.

⁵
Seasonal Neighbours (2018).
'Events', 1 May 2018, www.seasonalneighbours.com/events,
accessed 1 May 2018.

aan het oog van hun werkgever ontsnapten om bier te drinken.

Metabolisme en vrije ruimte

De fruitteelt maakt deel uit van een metabolisme dat wordt gekenmerkt door productiepieken en fysieke arbeid. De uitbreiding van de vrije arbeidsmarkt van de EU in 2004 en 2007 heeft geleid tot aanzienlijke seizoensgebonden stromen van arbeiders van Oost- naar West-Europa. In de gemeenschappen van Haspengouw leidt dit tot een gecompliceerd tijdelijk samenwonen van arbeiders/werknemers en boeren/werkgevers dat wordt gedomineerd door economische belangen en machtsverhoudingen. Dat er ook een sociale rol voor deze 'tijdelijke burenen' is weggelegd, wordt te gemakkelijk gebagatelliseerd. Het architectonische ontwerp van dit ongewone en ambivalente 'huis' had tot doel nieuwe en bestaande sociale relaties te versterken door uit de tijd/ruimte van wonen en werken te stappen.

Vertaling: InOtherWords, Maria van Tol

⁵
Seasonal Neighbours (2018).
'Events', www.seasonalneighbours.com/events, gezien op 1 mei 2018.

Food Aid in Brussels and Urban Citizenship

Nadia Casabella, Jan Denoo

Brusselse voedselhulp en stedelijk burgerschap

The sorting process at the Brussels-Brabant Food Bank in Anderlecht, 2019/
Het sorteerproces bij de Brussel-Brabantse Voedselbank in Anderlecht, 2019

The Urban Household of Metabolism/
Het stedelijk huishouden van het metabolisme
oase 104

92

The site of the Brussels-Brabant Food Bank in Anderlecht, 2019/
De site van de Brussel-Brabantse Voedselbank in Anderlecht, 2019

Cities are woven into material and energy flows and stocks through specific technical and socio-economic processes of production and consumption known globally as urban metabolism.¹ This turns cities into salient sites for rethinking those processes and for redirecting them towards increased circularity and environmental justice, reducing both inputs and wastes and potentially keeping value and generating jobs at the local scale.² In the Brussels Capital Region alone, where one-fourth of the 900,000 tonnes of incoming material and fuels consists of agricultural products and foodstuffs, 134,000 tonnes of food are lost each year.³ Regional policymakers are well aware of this challenge and have proposed a set of measures to prevent food losses and the consequent waste of the resources deployed globally in the growth, processing and transport of food.⁴ A clear link has also been established between food surplus and food aid, targeting the optimal redistribution of unsold food to vulnerable people through food aid – on which 55,000 inhabitants depend to survive.⁵ In the process, environmental efficiency and environmental justice are connected, re-centring the question of equity within the sustainability agenda. As the white

Food Aid in Brussels and Urban Citizenship/
Brusselse voedselhulp en stedelijk burgerschap
Nadia Casabella, Jan Denoo

Specifieke technische en sociaal-economische productie- en consumptieprocessen verweven de stad tot een geheel van stromen en voorraden van materialen en energie, dat wereldwijd bekend staat als het stedelijk metabolisme.¹ Dit maakt de stad tot de aangewezen plaats voor de heroverweging van zulke processen en voor hun heroriëntatie op meer circulariteit en ecologische rechtvaardigheid, op een vermindering van zowel invoer en afval, op mogelijk behoud van waarde en op het scheppen van banen op lokaal niveau.² Alleen al in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, waar een kwart van de 900.000 ton aan ingevoerde materialen en brandstoffen uit agrarische producten en voedingsmiddelen bestaat, gaat jaarlijks 134.000 ton aan voedsel verloren.³ De regionale politiek is zich terdege bewust van deze uitdaging en stelt een reeks maatregelen voor om voedselverliezen, en de daaruit voortvloeiende verspilling van de middelen die wereldwijd worden ingezet ten behoeve van de groei, de verwerking en het vervoer van levensmiddelen, te voorkomen.⁴ Ook wordt een duidelijk verband gelegd tussen voedseloverschotten en voedselhulp. Er wordt gestreefd naar een optimale distributie van onverkocht voedsel naar kwetsbare mensen door middel van

paper by the Social Services Federation puts it: food aid is above all humanitarian aid. Appeasing hunger cannot be an end in itself; it must be a means for people to feel they are members of society and to enact citizenship.⁶

In this article, we aim to increase knowledge on forms of food aid in the Brussels Capital Region and demonstrate the ground-level diversity of those practices by examining the project Collectmet by the NGO Cultureghem and the Food Bank of Brussels-Brabant. By uncovering,

1 Christopher Kennedy, John Cuddihy and Joshua Engel-Yan, 'The Changing Metabolism of Cities', *Journal of Industrial Ecology*, no. 11 (2007), 43-59.

2 Saskia Sassen, 'Cities are at the Center of our Environmental Future', *S.A.P.I.E.N.S.*, vol. 2 (2009) no. 3, 1-8.

3 goodfood.brussels, *De Good Food-strategie: Naar een duurzaam voedingssysteem in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest* (Brussels: Leefmilieu.Brussel, 2015), 1-103.

4 Principally through three regional policies: goodfood (ibid.), the Regional Programme of Circular Economy 2016-2020, and the Action Programme for Poverty Eradication 2014-2019.

5 FdSS-FdSSB, *Recommandations concernant l'aide alimentaire en vue des élections communales du 14-10-2018. Plaidoyer porté la Concertation Aide Alimentaire*, (Brussels: FdSS-FdSSB, 2018), 1-6.

6 FdSS-FdSSB, *Carte Blanche: Bien manger, un luxe de nos jours! Vaincre la pauvreté est un choix de société* (Brussels: FdSS-FdSSB, 2018), 1.

93

BACK

voedselhulp, waarvan 55.000 inwoners voor hun overleving afhankelijk zijn.⁵ Daarbij wordt een verband gelegd tussen ecologische efficiëntie en ecologische rechtvaardigheid, en wordt de kwestie van rechtvaardigheid opnieuw centraal op de duurzaamheidsagenda geplaatst. In het Witboek van de Federatie van Sociale Diensten wordt gesteld dat voedselhulp vooral humanitaire hulp is. Honger verzachten mag geen doel op zich zijn, maar moet een middel zijn om te zorgen dat mensen zich lid van de samenleving voelen en hun burgerschap actief uitoefenen.⁶

1 Christopher Kennedy, John Cuddihy and Joshua Engel-Yan, 'The Changing Metabolism of Cities', *Journal of Industrial Ecology*, nr. 11 (2007), 43-59.

2 Saskia Sassen, 'Cities are at the Center of our Environmental Future', *S.A.P.I.E.N.S.* jrg. 2 (2009) nr. 3, 1-8.

3 goodfood.brussels, *De Good Food-strategie: Naar een duurzaam voedingssysteem in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest* (Brussel: Leefmilieu Brussel, 2015), 1-103.

4 Voornamelijk door middel van drie regionale beleidsmaatregelen: *De Good Food-strategie* (ibid.), het Gewestelijk programma voor circulaire economie 2016-2020 en het Actieprogramma armoedebestrijding 2014-2019.

5 FdSS-FdSSB, *Recommandations concernant l'aide alimentaire en vue des élections communales du 14-10-2018. Plaidoyer porté la Concertation Aide Alimentaire* (Brussel: FdSS-FdSSB, 2018), 1-6.

6 FdSS-FdSSB, *Carte Blanche: Bien manger, un luxe de nos jours! Vaincre la pauvreté est un choix de société* (Brussel: FdSS-FdSSB, 2018), 1.

The site of the Brussels-Brabant Food Bank in Anderlecht, 2019/
De site van de Brussel-Brabant Voedselbank in Anderlecht, 2019

The Urban Household of Metabolism/
Het stedelijk huishouden van het metabolisme
case 104

94

The site of the Brussels-Brabant Food Bank in Anderlecht, 2019/
De site van de Brussel-Brabant Voedselbank in Anderlecht, 2019

through direct observation and interviews, their distinct loci of action and the specific strategies they deploy, the article provides a picture of material practices and potential acts of citizenship at the confluence of food surplus flows in the Brussels Region.

Brussels-Brabant Food Bank

Food assistance in the Brussels Capital Region involves more than 110 organisations, mostly concentrated in the poorer municipalities of the centre like Brussels City, Molenbeek and Anderlecht. They range from small-scale initiatives to complex networks like the CPAS, Red Cross, Resto du Coeur, Saint Vincent de Paul or the Food Bank itself. Food banks were started by community groups to help people weather hardship connected to the recession of the early 1980s, first in the United States and Canada and later in Europe.⁷ They have expanded continuously ever since; more than 157,000 people use food assistance via the Federation of Belgium Food Banks (FBBA), which includes nine food banks and collects about 16,500 tonnes of food a year. The food bank we visited in Anderlecht, the Brussels-Brabant Food Bank, reached 15 per cent

Food Aid in Brussels and Urban Citizenship/
Brusselse voedselhulp en stedelijk burgerschap
Nadia Casabella, Jan Denoo

In dit artikel willen we de kennis over vormen van voedselhulp in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest uitbreiden en de basale diversiteit van dergelijke praktijken laten zien door het project Collectmet van de NGO Cultureghem en de Voedselbank van Brussel-Brabant te onderzoeken. Via observaties en interviews om inzicht te verkrijgen in de specifieke plaatsen waar deze organisaties actief zijn en in de strategieën die zij hanteren, ontstaat een beeld van materiële praktijken en potentiële daden van burgerschap, op het kruispunt van de verschillende voedseloverschotstromen in het Brussels Gewest.

Voedselbank Brussel-Brabant

Bij de verstrekking van voedselhulp in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn meer dan 110 organisaties betrokken. De meeste bevinden zich in de armere wijken in het centrum zoals Brussel-Stad, Molenbeek en Anderlecht. Ze variëren van kleinschalige initiatieven tot complexe netwerken zoals het OCMW, het Rode Kruis, Resto du Coeur, Saint Vincent de Paul en de Voedselbank zelf. In het begin waren de Voedselbanken gemeenschapsinitiatieven die werden opgericht om mensen te helpen de

of the total number of beneficiaries and handled 28 per cent of the total food surplus.⁸

The fact that the food volume handled by Belgian Food Banks continues to rise is a result of the simultaneous increase in products received from the European Fund for Assistance to the Most Deprived (FEAD), which deals exclusively with dry and canned products, and in unsold (and unsaleable) food donated by large retail and food companies.⁹ The collection of surplus food from big retailers in fact increased 17 per cent from 2016 to 2017, reaching 52 per cent of total donations to the Food Bank.¹⁰ New regulations such as the new EU directive on waste, which includes several specific binding and nonbinding provisions on food waste and food donation, along with an indicative EU-wide target on food waste reduction, are likely to

⁷ Valerie Tarasuk and Joan M. Eakin, 'Food Assistance through "Surplus" Food: Insights from an Ethnographic Study of Food Bank Work', *Agriculture and Human Values*, no. 22 (2005), 177-186.

⁸ Fédération Belge des Banques Alimentaires, *Rapport Annuel d'Activités* (Brussels: FBBA, 2017), 1-30.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid.

95

BACK

ontberingen van de recessie van het begin van de jaren 1980 te doorstaan, eerst in de Verenigde Staten en Canada en later in Europa.⁷ Sindsdien zijn ze onophoudelijk gegroeid. Via de Belgische Federatie van Voedselbanken (FBBA), waarvan negen Voedselbanken deel uitmaken, en die ongeveer 16.500 ton voedsel per jaar verzamelt, maken in België meer dan 157.000 mensen gebruik van voedselhulp. De Voedselbank die we bezochten, die van Brussel-Brabant in Anderlecht, bereikte 15 procent van het totale aantal begunstigden en verwerkte 28 procent van het totale voedseloverschot.⁸

Dat het door de Belgische Voedselbanken verwerkte voedselvolumen blijft stijgen, is het gevolg van de gelijktijdige toename van de hoeveelheid producten die zij ontvangen van het Europees Fonds voor Hulp aan de Meest Behoeftigen (FEAD), dat zich uitsluitend bezighoudt met droge en ingeblikte producten, en van

⁷ Valerie Tarasuk en Joan M. Eakin, 'Food Assistance through "Surplus" Food: Insights from an Ethnographic Study of Food Bank Work', *Agriculture and Human Values*, nr. 22 (2005), 177-186.

⁸ Fédération Belge des Banques Alimentaires, *Rapport Annuel d'Activités* (Brussels: FBBA, 2017), 1-30.

The Urban Household of Metabolism/
Het stedelijk huishouden van het metabolisme
case 104

de hoeveelheid onverkochte (en onverkoopbare) levensmiddelen die door de grote supermarkten en voedingsbedrijven worden gedoneerd.⁹ De inzameling van restvoedsel van de grote supermarkten is tussen 2016 en 2017 met niet minder dan 17 procent toegenomen en vormt nu 52 procent van de totale giften aan de Voedselbank.¹⁰ Deze trend zal zich waarschijnlijk voortzetten door nieuwe verordeningen zoals de nieuwe EU-richtlijn inzake afval die, naast een indicatieve doelstelling om in de hele Unie de hoeveelheid voedselafval te verminderen, een aantal bindende en niet-bindende bepalingen inzake voedselafval en voedseldonatie bevat.¹¹ De verbetering is niet alleen kwantitatief, het aanbod is ook sterker gediversifieerd en bevat nu ook verse producten die de voedingswaarde van de voedselhulp in evenwicht helpen brengen.¹²

Hoewel voedselhulp ooit bedoeld was om mensen in noodsituaties te helpen, is het een structurele manier geworden om het recht op voldoende voedsel te realiseren.¹³ Dit gaat wel ten koste van iets anders, want voedselhulp ontmenselijkt de begunstigden ervan en is afhankelijk van precare arbeid. Begunstigden van voedselhulp worden immers behandeld als

'klanten' en worden verondersteld de donaties dankbaar te aanvaarden.¹⁴ Zij worden gedwongen voedsel te eten dat in veel gevallen een twijfelachtige voedingswaarde heeft, buiten de sociale normen valt en het gevoel van uitsluiting verergert.¹⁵ Bovendien zijn Voedselbanken afhankelijk van een hecht netwerk van (onbetaalde) vrijwilligers die het grootste deel van de dagelijkse arbeid verrichten. Het gaat meestal om werklozen of voormalige begunstigden van voedselhulp, die arbeidsintensieve taken uitvoeren. Slechts een klein deel heeft een andere maatschappelijke achtergrond, zoals gesubsidieerde arbeidscontractanten (A.C.S.) of degenen die op basis van artikel 60 voor langdurige werkloosheid in dienst zijn genomen. De vrijwilligers in hogere verantwoordelijke en/of zichtbare functies hebben overeenkomstig hooggekwalificeerde profielen; het zijn vaak gepensioneerde professionals die ervaring hebben met complexe organisatorische taken en communicatie, zoals bedrijfsleiders, hoogleraren en andere hooggeplaatste ambtenaren.

Een bijkomende vraag gaat over het feit dat de Voedselbank en andere liefdadigheidsorganisaties door de EU worden beschouwd als

continue this trend.¹¹ The gain is more an quantitative, as the offer has also diversified, including fresh products that help to balance the nutritional value of food assistance.¹²

Although food assistance was intended to help in emergencies, it has become a structural way to realise the right to sufficient food.¹³ This comes at a price, namely that of dehumanising food aid recipients, and relying on precarious labour. Indeed, food aid recipients are treated as 'clients', expected to accept all food donations they receive,¹⁴ forced to consume food of often dubious nutritional value that falls outside social norms and exacerbates a sense of exclusion.¹⁵ Furthermore, food banks must rely on a close-knit network of (unpaid) volunteers who do most of the day-to-day work. These are mostly unemployed people or former recipients of food assistance, performing labour-intensive tasks. Only a small portion have a different social background, like subsidised contract agents (A.C.S.) or those hired on the basis of Article 60 for long-term unemployment. The volunteers in positions of higher responsibility and/or visibility correspond to highly qualified profiles, often retired professionals with experience in complex

Food Aid in Brussels and Urban Citizenship/
Brusselse voedselhulp en stedelijk burgerschap
Nadia Casabella, Jan Denoo

belangrijke spelers bij het tegengaan van voedselverspilling.¹⁶ De rol die zij spelen, doordat ze voorkomen dat eetbaar voedsel in de afvalverbrandingsoven terecht komt, is natuurlijk bewonderenswaardig, maar hoe zit het met het feit dat zij worden geacht de verantwoordelijkheid voor de afvoer van onverkoopbaar voedsel over te nemen van het bedrijfsleven? Hun werk helpt ondernemingen om hun afvoerkosten te verlagen en belastingvoordelen vanwege donaties te krijgen. Dit wordt opgevat als een situatie waarin er alleen maar winnaars zijn, omdat het overschot in de sector bijdraagt aan het 'voeden van de hongerigen'. Zo lossen de armen het productieoverschot van de bedrijven op. Bovendien kan de verwevenheid van de vrijwillige arbeid in de voedselhulp met de behoeften van het bedrijfsleven dit secundaire ad-hoc systeem voor voedselverstrekking verder versterken. En dat verkleint de kans dat nieuwe initiatieven worden ontpleoid om honger en voedselonzekeerheid op een meer structurele manier op te lossen.

Collectmet

Het tweede voorbeeld gaat over het iconische abattoir aan de zuidkant van Brussel. Ingebed in

organisational tasks and communication, such as enterprise managers, university professors and other high-rank civil servants.

A concomitant question addresses the fact that food banks and other charity organisations are regarded by the EU as key players in fighting food waste.¹⁶ The role they play by saving edible food from the incinerator is certainly commendable, but what about the fact that they are expected to absorb the corporate responsibility for food disposal? Their work helps corporations reduce their disposal costs and get tax advantages for their donations. This is construed as a 'win-win'

¹¹ EC, 'Directive (EU) 2018/851, amending Directive 2008/98/EC on 'Waste', *Official Journal of the European Union*, no. 150 (2018), 1-31.

¹² *Rapport Annuel d'Activités*, op.cit. (note 8).

¹³ Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, *Tweejaarlijks verslag 2016-2017 Burgerschap en armoede: Een bijdrage aan politiek debat en politieke actie* (Brussel: SBABS, 2017), 1-164.

¹⁴ Guy Malfliet, 'Zalig zij die arm zijn, want zij zullen het klimaat redden', *De Standaard*, 28 February 2019.

¹⁵ Graham Riches, 'Thinking and Acting Outside the Charitable Food Box: Hunger and the Right to Food in Rich Societies', *Development in Practice*, no. 21 (2011), 768-775.

¹⁶ 'Directive (EU) 2018/851, amending Directive 2008/98/EC on Waste', op.cit. (note 11).

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid.

¹¹ EC, 'Directive (EU) 2018/851, amending Directive 2008/98/EC on 'Waste', *Official Journal of the European Union*, no. 150 (2018) 1-31.

¹² *Rapport Annuel d'Activités*, op. cit. (noot 8).

¹³ Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, *Tweejaarlijks verslag 2016-2017 Burgerschap en armoede: Een bijdrage aan politiek debat en politieke actie* (Brussel: SBABS, 2017), 1-164.

¹⁴ Guy Malfliet, 'Zalig zij die arm zijn, want zij zullen het klimaat redden', *De Standaard*, 28 februari 2019.

¹⁵ Graham Riches, 'Thinking and Acting Outside the Charitable Food Box: Hunger and the Right to Food in Rich Societies', *Development in Practice*, no. 21 (2011), 768-775.

¹⁶ 'Directive (EU) 2018/851, amending Directive 2008/98/EC on Waste', op. cit. (noot 11).

een van de meest dichtbevolkte en multiculturele wijken van de hoofdstad ligt een markthal waar tot 2008 een veemarkt werd gehouden en die nu het middelpunt is van een 11 ha grote, wekelijkse, driedaagse markt die 110.000 bezoekers en 500 standhouders aantrekt en wordt geflankeerd door een slachterij. Sinds 2008 heeft het bedrijf dat de locatie beheert, Abattoir Ltd., diverse maatregelen genomen om de 5.000 ton afval die zowel in het slachthuis als op de markt wordt geproduceerd te reduceren en zoveel mogelijk te recyclen. Zo wordt organisch afval verzameld

situation because the industry surplus helps to 'feed the hungry', making the poor a solution to food surplus. Moreover, the intertwining of food bank work with corporate needs may further entrench this ad hoc secondary food system and undermine initiatives to develop more structural responses to problems of hunger and food insecurity.

Collectmet

The second example is located at the iconic Abattoir in the south of Brussels, embedded in one of the most densely populated and multicultural areas of the capital, where the market hall that hosted a livestock market until 2008 is now the centrepiece of a three-day weekly market, spanning 11 hectares, attracting 110,000 visitors and 500 stallholders and flanked by a slaughtering facility. Since 2008, the company coordinating the site, Abattoir Ltd., has adopted diverse measures to reduce the 5,000 tonnes of waste generated both in the slaughterhouse and in the market and recycle as much of this as possible. Organic waste, for example, is collected for fermentation into biogas, crushed cow skulls are used as a fuel in the cement industry and pig and

The Urban Household of Metabolism/
Het stedelijk huishouden van het metabolisme
case 104

voor vergisting als biogas, worden gemalen koeienkoppen gebruikt als brandstof in de cementindustrie en wordt het bloed van varkens en runderen gebruikt voor de productie van vleeswaren. Bovendien hebben de marktverkopers een contract ondertekend waarin staat dat ze per kilo afval betalen en geld kunnen besparen, als ze hun afval zelf sorteren en naar het milieupark op het terrein brengen. Verkopers die hun zaakjes goed op orde hebben, komen in aanmerking voor een bonus in de vorm van een verlaging van de huur van een standplaats op de markt.¹⁷

Hoewel deze maatregelen de voedselverspilling – die 20 procent van de totale afvalproductie ter plaatse vertegenwoordigde – aanzienlijk hebben verminderd, is na een lange marktdag nooit al het voedsel verkocht. Handelaars waren gewoon hun prijzen aan het einde van de dag te verlagen, omdat ze natuurlijk zo min mogelijk over wilden houden, maar er werd altijd prima eetbaar voedsel achtergelaten, dat of in de afvalverwerkingsfabriek verdween of voedselrapers aantrok. Na een eerste poging om deze praktijk uit te bannen, omdat de combinatie van voedselrapers en het terrein opruimende vrachtwagens gevaarlijk was, heeft Abattoir Ltd. een budget

bovine blood is used in the production of processed meats. Moreover, the market vendors signed a charter under which they pay for waste by the kilo and can save money by sorting their waste and transporting it to the on-site recycling service themselves. Good management by the vendors can result in a bonus: a reduced rent for their market stall.¹⁷

Although these measures substantially reduce food waste – which accounts for 20 per cent of the total waste generated on site – not all food is sold after a long market day. Traders would lower prices towards the end of the day, but perfectly edible food was always left behind and either vanished in the waste-processing mill or attracted dumpster divers. After an initial attempt to ban this practice, because of the danger involved in people dumpster-diving in combination with trucks cleaning up the site, Abattoir Ltd. provided a budget to launch the local initiative Collectmet, run by the NGO Cultureghem, to tackle this problem. Every Sunday the NGO deploys a crew of volunteers who collect an average of 2,586 kg of unsold but still edible food. Ultimately their ambition is to scale up and diversify their food collection

98

beschikbaar gesteld voor de lancering van een lokaal initiatief, genaamd Collectmet, dat dit probleem onder leiding van de NGO Cultureghem aanpakt. De NGO brengt elke zondag een groep vrijwilligers bijeen die gemiddeld 2.586 kg onverkocht, maar nog eetbaar voedsel inzamelen. De ambitie is uiteindelijk om hun voedselinzamelings- en distributieactiviteiten op te schalen en te diversifiëren zonder hun focus uit het oog te verliezen: het gebruik van de restvoedselstroom als 'brandstof om deze praktijken te stimuleren en daarmee een hoger doel te bereiken' (interview: Cultureghem), waaronder maatschappelijke emancipatie – wat dus meer inhoudt dan alleen efficiënt omgaan met afval.

Deze prioritering blijkt uit de drie manieren waarop er met het voedseloverschot wordt gewerkt. Allereerst wordt een deel van de producten opgeslagen in vijf koelkasten die door de marktmeesters ter beschikking zijn gesteld. Het eten wordt op maandagen uitgedeeld aan iedereen die er belangstelling voor heeft. De markt bevindt zich op een toegankelijke en onopvallende locatie, en men is erin geslaagd een relatief grote en loyale groep aan zich te binden, bestaande uit 50 begunstigden, 25 vrijwilligers die

and distribution activities, without losing sight of their focus on using the residual food flow as 'a fuel to stimulate these practices to achieve a higher goal' (interview: Cultureghem), such as social emancipation, hence beyond waste efficiency.

Three ways of working with this surplus food illustrate this prioritisation. First of all, a portion of the products is stored in five refrigerators provided by the market coordinators. The food is distributed on Mondays to anyone who wants it. The accessible location of the market, combined with its low-key profile, has managed to attract a relatively large and loyal group of 50 recipients, 25 volunteers to collect food surplus on the market site every Sunday and five people to help with its distribution on Monday morning. These volunteers mostly live nearby. In contrast to most of the food aid organisations operating in Brussels, nobody has to register their identity or justify their need to receive food aid, therefore evading supra-local or regional bureaucracy. The remainder of the salvaged food is used to cook and eat together, transcending the 'client' approach to food aid applied by the food bank, in line with the collective sees as its baseline:

Food Aid in Brussels and Urban Citizenship/
Brusselse voedselhulp en stedelijk burgerschap
Nadia Casabella, Jan Denoo

elke zondag het voedseloverschot op het marktterrein verzamelen en vijf mensen die helpen bij de distributie op maandagochtend. De meeste vrijwilligers wonen in de buurt. In tegenstelling tot de meeste voedselhulporganisaties die in Brussel actief zijn, hoeft niemand zich hier te registreren of het verzoek te legitimeren om voedselhulp te ontvangen. Zo blijft men onder de radar van de bovenlokale of regionale bureaucratie. De rest van het ingezamelde voedsel wordt gebruikt om samen te koken en te eten, waarbij de door de Voedselbank gehanteerde 'klant'-benadering van voedselhulp wordt oversteegen. Hier wordt onderstreept wat deze organisatie als een kernpunt ziet: 'We geven geen voedselhulp, we delen voedsel' (interview: Collectmet). Dit 'delen' gebeurt ook tijdens workshops over voedseloverschotten en gezond koken, en op een wekelijkse openluchtspeelplaats die gezinnen en personen uit verschillende sociaal-economische klassen rond de keuken en de eettafel samenbrengt. Als er nog voedsel over is, wordt dit laatste deel van het overschot aangeboden aan een twintigtal voedselhulporganisaties in de regio. Tot slot stuurt Cultureghem mobiele keukens de weg op om haar invloed in de omgeving te verspreiden.

'We do not provide food assistance; we share food' (interview: Collectmet). This takes place in workshops on food surplus and healthy cooking and a weekly open-air playground that brings together families and individuals from different socioeconomic classes in the kitchen and around the dining table. If there is still food left, this final part of the surplus is offered to around 20 food aid organisations in the region. Finally, the NGO rolls out its mobile kitchens to spread its impact in the surrounding area. Not only do these practices transcend the stigmatisation often related to food aid,¹⁸ they also manage to mobilise different sources of solidarity and show the diverse economies that exist here, which is key to the survival and socialisation of the many immigrants who settle there.¹⁹

¹⁷ Lucas Destrijcker, 'Abattoir wordt duurzame markt', *MO* Magazine* (2015), 1.

¹⁸ Kingsley Purdam, Elisabeth A. Garratt and Aneez Esmail, 'Hungry? Food Insecurity, Social Stigma and Embarrassment in the UK', *Sociology*, vol. 50 (2016) no. 6, 1072-1088.

¹⁹ Nadia Casabella and Elsa Bouillot, 'Towards a Fair Transition in Heyvaert (Brussels): Ideas for Urban Renewal from a Circular Economy Perspective', in: Geoffrey Grulois et al. (eds.), *Designing Territorial Metabolism* (Berlin: Jovis, 2018), 21-40.

99

BACK

Deze manier van werken voorkomt niet alleen de stigmatisering die vaak gepaard gaat met voedselhulp.¹⁸ De organisatie slaagt er ook in om verschillende soorten solidariteit aan te boren en de verschillende economieën die naast elkaar bestaan te laten zien, wat de sleutel is tot overleving en maatschappelijke aanpassing van de vele immigranten die zich in de wijk vestigen.¹⁹

Collectmet toont de emancipatorische potentie van deze praktijk en dient als inspiratiebron voor het verstoren van de hegemonie van het huidige voedselsysteem. Vergeleken met de Voedselbank wordt Collectmet vanwege zijn kleinschaligheid, lokale specificiteit en gebrek aan schaalvergrotingsstrategie echter geconfronteerd met de grenzen van zijn bereik en mogelijkheden, om zowel de huidige alarmerende situatie van voedselontge-

¹⁷ Lucas Destrijcker, 'Abattoir wordt duurzame markt', *MO* Magazine* (2015), 1.

¹⁸ Kingsley Purdam, Elisabeth A. Garratt and Aneez Esmail, 'Hungry? Food Insecurity, Social Stigma and Embarrassment in the UK', *Sociology*, jrg. 50 (2016) nr. 6, 1072-1088.

¹⁹ Nadia Casabella en Elsa Bouillot, 'Towards a Fair Transition in Heyvaert (Brussels): Ideas for Urban Renewal from a Circular Economy Perspective', in: Geoffrey Grulois et al. (red.), *Designing Territorial Metabolism* (Berlijn: Jovis, 2018), 21-40.

Collectmet demonstrates the emancipatory potential of this practice and serves as an inspiration to disrupt the hegemony to the current food system. In comparison to the food bank, however, Collectmet, because of its smaller scale, local specificity and lack of up-scaling strategy, is inevitably confronted with the limits of its reach and potential to address the current alarming situation of food inequality as well as structural food inequality on its own.

The Enactment of Urban Citizenship

The city has historically been the epicentre for the enactment of citizenship. It is the scale at which basic needs are met such as food, housing or access to education and health care. It is also the scale at which people – when facing problematic, unacceptable situations – roll up their sleeves, organise and 'claim to transform themselves (and others) from subjects into citizens as claimants of rights'.²⁰ The two Brussels food aid organisations we have examined here started exactly this way: out of sheer discontent.

Today, the scale at which food banks address the problem of food insecurity is absolutely remarkable. The fact that they keep 'de-problem-

atising' the structural food surplus issue, however, is simply unacceptable. Especially when we know that the highly subsidised global food industry is responsible for 8 per cent of global greenhouse-gas emissions worldwide and wastes 250 km³ of increasingly scarce water every year.²¹ It is an industry whose negative externalities are more and more unevenly distributed worldwide while huge gains are generated for the few.²² A fairer system would consider the food surplus generated by corporations and big retailers in the name of consumer choice as plain 'waste' and make the polluter pay. In this way, the donations – in effect poisoned chalices – would come to an end, and the subsidies that keep this fundamentally inequitable food system running could be redirected towards classical, people-based redistributive policies such as universal income or food vouchers that would simplify the food chain and improve the dubious nutritional value of the distributed food.

Furthermore, volunteer crews would be remunerated for the work they actually do in getting rid of unsaleable food, disconnected from the well-intentioned desire to feed the poor. We must acknowledge, however, that the administrative

The Urban Household of Metabolism/
Het stedelijk huishouden van het metabolisme
oase 104

100

lijkheid als de structurele voedselonegelijkheid op eigen houtje aan te pakken.

De uitoefening van stedelijk burgerschap

De stad is van oudsher het epicentrum van de uitoefening van burgerschap. Op de schaal van de stad wordt in basisbehoeften zoals voedsel, huisvesting en toegang tot onderwijs en gezondheidszorg voorzien. Dit is ook de schaal waarop mensen – als ze zich geconfronteerd zien met problematische, onaanvaardbare situaties – de mouwen opstropen, zich organiseren en 'beweren zichzelf (en anderen) om te vormen van subjecten tot rechthebbende burgers'.²⁰ Ook de twee Brusselse voedselhulporganisaties die we hier hebben onderzocht, zijn op deze manier begonnen: uit pure ontsteltenis.

De schaal waarop de Voedselbank het probleem van de voedselonzekerheid vandaag de dag aanpakt, is absoluut opmerkelijk. Het feit dat zij het structurele voedseloverschot steeds weer 'de-problematiseert' is echter eenvoudigweg onaanvaardbaar, vooral als we bedenken dat de sterk gesubsidieerde mondiale voedselindustrie verantwoordelijk is voor 8 procent van de wereldwijde uitstoot van broeikasgassen en jaarlijks

250 km³ steeds schaarser wordend water verspilt.²¹ Het is een industrie waarvan de negatieve externe effecten wereldwijd steeds ongelijker worden verdeeld, terwijl elites enorme winsten opstrijken.²² Een rechtvaardiger systeem zou de voedseloverschotten, die bedrijven en grote supermarkten uit naam van de keuzevrijheid van de consument genereren, beschouwen als 'afval dat moet worden verwerkt' en de vervuiler laten betalen. Op deze manier zouden de donaties – in feite vergiftigde geschenken – stoppen en zouden de subsidies, die dit fundamenteel oneerlijke voedselsysteem in stand houden, kunnen worden omgeleid naar klassieke, mensgerichte nivelleringsmaatregelen. Daarbij kan worden gedacht aan een universeel inkomen of voedselbonnen. Hierdoor kan de voedselketen worden vereenvoudigd en de twijfelachtige voedingswaarde van het uitgedeelde voedsel worden verbeterd.

Bovendien zouden de vrijwilligers moeten worden beloond voor de arbeid ten behoeve van de verwerking van onverkoopbaar voedsel die ze, losgekoppeld van hun goedbedoelde wens om de armen te voeden, feitelijk verrichten. Wel moet worden toegegeven dat de administratieve

efficiency of food banks frees food recipients from material constraints such as hunger and (at least potentially) opens the way to claiming rights and thus enacting citizenship.

On the other hand, Collectmet represents a practice in which coping with food poverty goes beyond the resolution of two concomitant, urgent and highly localised problems: food surplus and general deprivation. The diverse approaches of the NGO Cultureghem on the Abattoir site where they operate allow us to see that it is through concrete actions and place-based solidarity that citizenship is best enacted, supplementing the rather abstract governmental regulations. Collectmet focuses on people-based redistributive policies with foundations in universal equality.²³ Furthermore, because its actions are small and easy to understand, they become opportunities for both food recipients and volunteers to contest the fundamentally inequitable food system and to influence it towards greater justice, challenging food recipients to change roles and become food collectors or cooks themselves. That this change happens at the scale of small communities – too small to make a difference and hard to replicate

Food Aid in Brussels and Urban Citizenship/
Brusselse voedselhulp en stedelijk burgerschap
Nadia Casabella, Jan Denoo

efficiëntie van de Voedselbank de begunstigden van materiële beperkingen zoals honger bevrijdt en (in ieder geval potentieel) de weg vrijmaakt voor het claimen van rechten en dus voor het uitoefenen van burgerschap.

Collectmet, anderzijds, vertegenwoordigt een praktijk waarbij het omgaan met voedselarmoede meer is dan het oplossen van twee gelijktijdige, urgente en sterk gelokaliseerde problemen, namelijk dat van de voedseloverschotten en dat van de algehele armoede. De uiteenlopende benaderingen van de NGO Cultureghem op de abattoirlocatie waar ze actief is, laat zien dat burgerschap het beste kan worden uitgeoefend door middel van concrete acties en plaatsgebonden solidariteit, als aanvulling op de nogal abstracte overheidsregelingen. Het gaat Collectmet om een mensgericht, op universele gelijkheid gebaseerd herverdelingsbeleid.²³ Bovendien geven hun kleine en gemakkelijk te begrijpen acties zowel de begunstigden als de vrijwilligers de gelegenheid om het fundamenteel onrechtvaardige voedselsysteem aan de kaak te stellen en bij te stellen in de richting van een grotere rechtvaardigheid. Maar de begunstigden worden tevens uitgedaagd hun positie te wijzigen en

elsewhere – is surely an aspect that demands attention if we wish to break the hegemony of the current food system. The solution does not necessarily imply the scaling up of new food spaces, like urban gardeners or food cooperatives, which have already been instrumental in ushering change at the regional level and hugely enriched the landscape of policies and practices dealing with urban food insecurity, but rather their multiplication.

Above all, these two cases forcefully demonstrate the need to transcend the environmental performance of the urban system as the only criteria to assess its metabolism. By looking into how a city constructs its relationship with material and energy flows and stocks, we can discover the place (or lack of place) of certain actors,

20
Engin F. Isin, 'Citizenship in Flux: The Figure of the Activist Citizen', *Subjectivity*, no. 29 (2009), 367-388.
21
FAO, *Food Wastage Foodprint & Climate Change*, (Rome: FAO, 2016), 1-4.
22
Erik Swyngedouw, 'Urbanization and Environmental Futures: Politicizing Urban Political

Ecologies', in: Tom Perreault, Gavin Bridge and James McCarthy (eds.), *Handbook of Political Ecology* (London/New York: Routledge, 2015), 609-619.
23
Isin, 'Citizenship in Flux', op. cit. (note 20). See also: James Holston and Arjun Appadurai, 'Cities and Citizenship', *Public Culture*, no. 8 (1996), 187-204.

101

BACK

zelf voedselraper of kok te worden. Dat deze verandering zich voordoet op de schaal van kleine gemeenschappen – te klein om het verschil te maken en moeilijk elders te reproduceren – is zeker een aspect dat aandacht vraagt als we de hegemonie van het huidige voedselsysteem willen doorbreken. De oplossing ligt niet noodzakelijkerwijs in de opschaling van nieuwe voedselruimten zoals stadstuinen en voedselcoöperaties, die al een belangrijke rol hebben gespeeld bij het op gang brengen van veranderingen op regionaal niveau en die het landschap van beleid en praktijken aangaande voedselonzekerheid in de stad enorm hebben verrijkt, maar veeleer in hun vermenigvuldiging.

Bovenal tonen deze twee gevallen duidelijk aan dat het noodzakelijk is om de toestand

20
Engin F. Isin, 'Citizenship in Flux: The Figure of the Activist Citizen', *Subjectivity*, nr. 29 (2009), 367-388.
21
FAO, *Food Wastage Foodprint & Climate Change* (Rome: FAO, 2016), 1-4.
22
Erik Swyngedouw, 'Urbanization and Environmental Futures: Politicizing Urban Political

Ecologies', in: Tom Perreault, Gavin Bridge en James McCarthy (red.), *Handbook of Political Ecology* (London/New York: Routledge, 2015), 609-619.
23
Isin, 'Citizenship in Flux', op. cit. (noot 20). Zie ook: James Holston en Arjun Appadurai, 'Cities and Citizenship', *Public Culture*, nr. 8 (1996), 187-204.

reveal the underlying political orderings and prove that there is no efficient metabolism, only a political one. While salvaging unsold food items certainly reduces the amount of edible food that gets incinerated, it actually prevents the food system from evolving into a more socioecologically just one,²⁴ one more apt to transform a circular ambition into a project for urban citizenship. Such a project cannot be thought outside the very material dimension of food aid – whether framed as a safety net or as an instrument of emancipation. Nor can it be conceived outside the places we share, which constitute what Arendt referred to as the cradle of politics: politics born of the space among us, a world of humans and surplus flows, binding us together.²⁵

Acknowledgments

The authors wish to warmly thank Yannick Roels and Victoria De Brabandere of Cultureghem as well as Pierre Labouverie and the many workers of the Brussels-Brabant Food Bank for welcoming us for an interview, allowing us to discover how and where they work as well as sharing their data with us.

The Urban Household of Metabolism/
Het stedelijk huishouden van het metabolisme
oase 104

102

waarin de milieuprestaties van het stedelijke systeem het enige criterium zijn om de stofwisseling ervan te beoordelen, te overstijgen. Door te kijken naar de manier waarop een stad haar relatie tot de stromen en voorraden van materialen en energie ontwikkelt, kunnen we de plaats (of het gebrek daaraan) van bepaalde actoren identificeren, de onderliggende politieke ordening onthullen en aantonen dat er geen sprake is van een efficiënt metabolisme, maar alleen van een politiek metabolisme. Het inzamelen van onverkocht voedsel vermindert weliswaar de hoeveelheid voedsel die wordt verbrand, maar verhindert juist dat het voedselsysteem evolueert naar een sociaal-ecologisch rechtvaardiger systeem.²⁴ Een systeem waarin het mogelijk is om circulaire ambities om te vormen tot een project voor stedelijk burgerschap. Een dergelijk project kan niet worden gedacht buiten de zeer materiële dimensie van de voedselhulp om – of die nu gezien wordt als vangnet of als emancipatorisch instrument. Ook kan het niet worden gedacht buiten de plaatsen die we delen en die in de woorden van Arendt 'de wieg van de politiek vormen': van een politiek die voortkomt

²⁴ Louise Guibrunet, Martin Sanzana Calvet and Vanesa Castán Broto, 'Flows, System Boundaries and the Politics of Urban Metabolism: Waste Management in Mexico City and Santiago de Chile', *Geoforum*, no. 85 (2017), 353-367.

²⁵ Hannah Arendt, *The Human Condition* (Chicago: University of Chicago Press, 1958). For a contemporary discussion of her work and its relationship to the enactment of citizenship, see: Mustafa Dikec, *Space, Politics, and Aesthetics* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2016).

uit de ruimte tussen ons, de wereld van mensen en overtollige stromen die ons samenbindt.²⁵

Dankwoord

De auteurs bedanken Yannick Roels en Victoria De Brabandere van Cultureghem en Pierre Labouverie en de vele medewerkers van de Voedselbank Brussel-Brabant hartelijk voor de ontvangst en de interviews, omdat zij ons in staat gesteld hebben te ontdekken hoe en waar zij werken en omdat zij hun gegevens ruimhartig met ons hebben gedeeld.

Vertaling: InOtherWords, Maria van Tol

²⁴ Louise Guibrunet, Martin Sanzana Calvet en Vanesa Castán Broto, 'Flows, System Boundaries and the Politics of Urban Metabolism: Waste Management in Mexico City and Santiago de Chile', *Geoforum*, no. 85 (2017), 353-367.

²⁵ Hannah Arendt, *The Human Condition* (Chicago: University of Chicago Press, 1958). Zie voor een eigentijdse bespreking van haar werk en haar relatie tot de uitoefening van burgerschap: Mustafa Dikec, *Space, Politics, and Aesthetics* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2016).

The *Umwelt* as a Project

Designs of the Urban Milieu in the Age of Bio-Power

Riccardo M. Villa

103

BACK

De *Umwelt* als project

Het stedelijk milieu in het tijdperk van biomacht